

ОБЕРЕГОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СТРИТЕНСЬКОЇ СВІЧКИ ЯК ОСНОВНОЇ РИТУАЛЬНОЇ ЗАХИСНИЦІ

Ю. М. Руденко

Київський кооперативний інститут бізнесу і права, Україна

Серед ритуальних предметів, що впродовж тривалої історичної традиції використання набули розмаїтого обрядового, магічного, захисного, лікувального призначення, чи не найперше місце за статусом посідає воскова свічка. Вогонь воскової свічки як один з першоелементів світобудови був первісним знаком життєдайної та цілющої енергії Сонця й сонячного проміння, символом життєвої снаги, родючості, очищення. За давніми віруваннями, вогонь – жива істота, яка народжується, росте, живе, помирає, а потім знову відроджується. У ході утвердження християнських світоглядних цінностей вогонь набув нової конотації – офіри християнському Творцеві. Його почали використовувати як жертву, особливо приемну Богові; без наявності воскових свічок не може відбутися жодне богослужіння. Свічка, знаменуючи собою духовне начало, яскраве духовне світло й чистоту в темряві невігластва, вважається одним із найважливіших християнських символів.

У ритуальній практиці українців високий семіотичний статус, що знайшов реалізацію в цілому наборі універсальних знакових функцій (захист від грому, зупинення пожежі, вкладання до рук помираючим і запалення при померлих, охорона від нечистої сили, вроків, хвороб), мала стрітенська («громнича», «громава», «гримниця») свічка. Нею освячували господарство, запалювали у важкі моменти життя, вірили, що вона може зберегти від бурі, грому, зливи, повені, пожежі. Звичай святити свічки на Стрітення розпочався у XVII ст. На свято Стрітення Господнього (15 лютого за новим стилем) по всій Україні посвячували воскові свічки, які виконували виразно оберегову функцію.

Надзвичайно насиченою була ритуальна семантика стрітенської свічки в українців Середньої Наддніпряни, які освячували її в церкві на Стрітення й намагалися принести додому запаленою (сс. Сахнівка, Ситники, Стеблів, Набутій, Квітки Корсунь-Шевченківського р-ну, с. Мошни Черкаського р-ну, сс. Сушки, Леплява, Попівка, Яблунів, Михайлівка, Лука Канівського р-ну, сс. Драбівці, Маркизівка, Бубнів, Мицалівка, Антипівка Золотоніського р-ну Черкаської обл.) [3], [7]. У жителів с. Коврай Золотоніського району Черкаської області побутував звичай освячувати в церкві дві свічки – одну господарю, другу – господині; тримати треба було замотаною в білий рушничок [4], [3].

«Громовиця» – товста й велика за розмірами свічка (завдовжки 20–30 см). Повернувшись із церкви, господар святив стрітенською водою всі кутки і випалював полум'ям «громничної» свічки хрестики в хаті на сволоку, вхідних дверях, щоб «велось хазяйство» (с. Хильки Корсунь-Шевченківського р-ну, сс. Леплява, Таганча Канівського р-ну Черкаської обл.). У негоду з блискавицею її запалювали перед іконами й молилися. У с. Попівка Канівського району Черкаської області в бурю радили покласти посеред хати навхрест кочергу й рогача, а із запаленою свічкою вийти надвір і тричі обійти господарство, читаючи «Отче наш». «Стрітенниці» також відводили біди, хвороби та епідемії, допомагали лікувати вроки, зокрема у бджіл, ними підкурювали домашню худобу від недуг [3, с. 7].

У контексті родильної ритуалістики яскраво виявляється семантична варіативність стрітенської воскової свічки в обрядовому житті українського селянства. Тут і забезпечення переходу породіллі до нового життєвого статусу – статусу матері, тобто благополучного протікання пологів з метою полегшити родові муки, прихилення небесного заступництва для майбутньої матері та її немовляти. Оскільки семантичне поле воскової свічки як ритуального символу світла, проєкції небесного вогню включає в себе архаїчну оберегову функцію магічної охорони і порятунку. Тут і символічне ототожнення воскової свічки водночас з вогнем та світлом – її запалення як еманції душі, духу в певному сенсі символізує запалення самої «іскри» життя, а згасання синонімічно смерті; тут і актуалізація семантики духовного світла та небесної благодаті. У с. Коврай свічку запалювали, коли народжувала корова – «на приплод» [5], [4].

Запалювали стрітенську свічку після того, як із хати йшли недобррозичливі люди (якщо здогадувалися про їхні лихі наміри). Вкладання до рук помираючому засвіченої «громниці» задля полегшення агонії в минулому практикувалося по всій Середній Наддніпряни («її давали в руки вмираючому при читанні одхідної молитви»), почасти це фіксується й нині. Стрітенську свічку зберігали за образами або на столі біля освяченої води та верби [3], [8].

Напередодні Стрітення (Громниці) виготовляли стрітенські свічки мешканці Карпат і Прикарпаття. Лемкинці й гуцулки для освячення приносили в храми воскові свічки, прикрашені стрічками та зіллям. Проте призначення місцевих свічок не об-

межувалося вузькими рамками захисту від бурі, їх оберегова функція була набагато ширшою. «Стрітенницями» підкурювали людей із хворим горлом, недужих на переляк, а також тварин. Бойки запалювали стрітенські свічки на церковній службі, аби повінь не пошкодила полів, а мороз не знищив садовину чи городину; їх також вкладали до рук помираючим [1], [54].

Обхід господарств зі стрітенськими свічками з метою забезпечення від злих сил, підкурювання рослин і тварин задля досягнення успішної вегетації та продуктивності – ось домінуючі риси обрядового застосування «громниць» на Півдні. Прийшовши із церкви зі стрітенськими свічками, тутешні селяни обходили всю садибу, щоб святим вогнем освітити, від нечистої сили захистити. Вогнем випалювали хрести в домівці, щоб «хрест хату стеріг і злі сили не пускав на поріг». На Стрітення переважно святити в церкві воскові свічки домашнього виробництва. Основна функція, яку вона виконувала, – захист від грому [6].

Неабиякий авторитет серед селян мала стрітенська свічка й на Волині – тут у здійснюваних за її участю «громничних» обрядах також актуалізувалось оберегове призначення свічки як основної ритуальної захисниці людей і тварин від пожежі, грому та блискавки; дієвого засобу відвернути переляк та важкі недуги як від людей, так і від домашніх тварин.

На Поділлі вважали, що посвячена на Стрітення свічка – «громниця» захищає від пожежі, її ставили перед образами під час грози, а полум'ям «малювали» хрести на сволоку, дітям підкурювали волосся, щоб не боялися грому. На Закарпатті старше покоління ще й нині пригадує, що батьки, повертаючись із церкви на Стрітення, запалювали свічку біля воріт і обходили з нею все газдівство [2, с. 56].

Звичай освячувати свічки на Стрітення був поширений і в українців Буковини. Цього дня в церкві святити свічки, які ставали в пригоді від усілякої біди. Коли сідали обідати, засвічували біля образів стрітенську свічку.

У канони християнської церкви було введено посвячення свічок (вони називалися «громниці») замість язичницьких факелів, оскільки їхнім призначенням було «громити силу бісівську, щоб не шкодила громами і блискавками, зливою і градом, чародіями чи чарівниками»; тому вірні під час грози запалюють ці свічки, щоб випробувати плода молитви; дають також умираючим в руки громницю, щоб вразити і відігнати сатану, князя темряви [1], [55].

У народі із світлом, а, зокрема із свічками, пов'язано багато крилатих висловів та прислів'їв: «Дівки, як свічки», «Простий, як свічка», «А в тій церковці три свічки ясні, одна свічка ясна – то Ганнуся красна» [1], [57].

Опитування жителів с. Коврай показало, що свічка і сьогодні є обов'язковим елементом родинного свята чи звичаю. Із опитаних 26 жителів села віком від 34 до 78 років, всі вдома мають воскові свічки. Частина (12 осіб) підготували собі «на смерть», 20 осіб тримають свічки, привезені із Єрусалиму для освячення будинку в Страсний четвер, в 4 родинях стоять свічки «ще з весілля» як обереги сімейного життя, в 3 родинях – Стрітенські свічки, якими на Стрітення обкурювали господарство, 4 особи підтвердили наявність у них орданських свічок і води, 13 осіб серед опитаних сказали, що запалювали свічки на свят-вечір. Всі опитані запалювали воскові свічки в день похоронів та поминальні дні за померлими [4, с. 3], [5, с. 4].

Таким чином, як уособлення небесного вогню, світила-Сонця, тепла та світла воскова свічка відіграє значну роль в обрядовому бутті українського селянства, будучи повсюдно необхідним ритуальним предметом, неодмінним атрибутом низки сімейних, календарних обрядів, релігійних практик, повсякденних і сакральних магі-

чних дій, тобто незмінно супроводжує всі життєві події, що осмислювалися й актуалізувалися в межах ритуалу.

У календарно-народній обрядовості свічка стала незамінним атрибутом багатьох ритуалів. Всі родинні обряди супроводжує свічка. Особливого призначення як свічці-оберегу в усіх регіонах України надається стрітенській свічці. Основні семіотичні характеристики свічки моделювалися через систему звичаїв та обрядів, у яких вона використовувалася. Семантичне поле воскової свічки як ритуального символу світла, проєкції небесного вогню включає в себе архаїчну оберегову функцію магічної охорони і порятунку.

Як бачимо, свічка продовжує залишатися обов'язковим елементом родинного свята чи обряду. Внаслідок такого високого символізму свічки в народних массах, він виродився в численні забобони й вірування, що свічка – засіб проти нечистої сили. І тому, на превеликий жаль, цей символ молитовного горіння з часом став об'єктом забобонних «вправ». Завдяки своїй магії та духовному призначенню сьогодні свічка стала символом пам'яті, скорботи. Вона очищає і освітлює душу, вона поводить у світ добра, милосердя, віри і любові. Саме духовне очищення і є шляхом до щастя, справжніх християнських цінностей і гуманізму.

Л и т е р а т у р а

1. Гайова, Є. Стрітенська свічка / Є. Гайова // Пам'ятки України: історія та культура. – 2016. – № 1. – С. 50–57.
2. Кондратович, О. Народний календар Волинського Полісся від свята до свята / О. Кондратович. – Луцьк, 2009. – 198 с.
3. Мовна, У. Стрітенська свічка: український обрядовий контекст та рольові функції / У. Мовна // Народна творчість та етнологія. – 2014. – № 5. – С. 6–13.
4. Польові дослідження автора. – Різник Тамара Степанівна, с. Коврай, Золотоніський район, Черкаська область. – 3 с.
5. Польові дослідження автора. – Лісова Софія Леонтівна, с. Коврай, Золотоніський район, Черкаська область. – 4 с.
6. Стрітенська свічка та «бабські байки». – Режим доступу: <https://kolugcc.org.ua/stritenska-svichka-ta-babski-baiky/>.